

Deskriptivizam i problem zajedničkog vjerovanja

Dožudić, Dušan

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2021**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:484708>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

[Tekst je 2021. objavljen u rubrici "Osvrti" na mrežnim stranicama Instituta za filozofiju, https://www.ifzg.hr/2021/02/25/deskriptivizam_i_problem_zajednickog_vjerovanja-dusan_dozudic/]

Deskriptivizam i problem zajedničkog vjerovanja

Dušan Dožudić

Institut za filozofiju
Ul. grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb
ddozudic@ifzg.hr

Do sedamdesetih godina prošloga stoljeće dominantno gledište o semantici vlastitih imena (a onda i nekih drugih izraza) bilo je fregeovsko ili *deskriptivističko* gledište. Tijekom dominacije tog gledišta (od Fregea i Russella na prijelazu stoljeća, preko Carnapa, ranog Quinea i Churcha, do Searlea i Strawsona pedesetih i šezdesetih godina) pojavilo se nekoliko njegovih inačica, a svima su im zajedničke sljedeće pretpostavke: Prvo, *značenje* izraza dano je identifikacijskim opisnim sadržajem koji govornik veže uz taj izraz. U najjednostavnijem slučaju, značenje imena "Aristotel" bit će npr. *najveći antički logičar*, a izrazit ćemo ga određenim opisom – *deskripcijom* – "najveći antički logičar". Drugo, govornik *razumije* izraz ako zna koji je identifikacijski opisni sadržaj s njim povezan. Razumije li npr. ime "Aristotel", govornik će znati da to ime znači *najveći antički logičar*. Treće, ako izraz *referira*, referira na ono što jedinstveno odgovara identifikacijskom opisnom sadržaju koji s tim izrazom govornik povezuje. Upitan o kome govori, tj. na koga referira, kad upotrebljava ime "Aristotel" i govori o *Aristotelu*, govornik će navesti neki identifikacijski opis. Ne može li to učiniti, ne zna o kome govori, imenom ne referira, niti ga razumije. To su točke slaganja među deskriptivistima. Ključna razlika među pobornicima tog gledišta tiče se prirode identifikacijskih opisnih sadržaja. Za Fregea ("O smislu i značenju", 1892.) su to apstraktni smislovi u kojima je sadržan jedinstven način danosti nekog predmeta. Za Russella ("Znanje opisom i znanje upoznavanjem", 1911.) su to sadržaji sastavljeni od osjetilnih danosti i univerzalija, izraženi nekim određenim opisom, dok su za Searlea (*Govorni činovi*, 1969.) to grozdovi smislova ili identifikacijskih svojstava, a ne pojedinačni smislovi ili identifikacijska svojstva.

Sedamdesetih se godina prošloga stoljećima kao dominantno gledište nametnula izravnoreferencijska teorija značenja te uzročna teorija referencije. U radovima Kripkea, Donnellana, Putnama i Kaplana pojavio se niz argumenata koji potkopavaju semantičku koncepciju zasnovanu na deskriptivističkim pretpostavkama, a većinu tih argumenata ustalilo se razdvajati na modalne, epistemološke i semantičke argumente. Štoviše, razlučivanje tih argumenata postalo je standardni dio prikaza spora deskriptivista i pobornika izravnoreferencijske teorije značenja, odnosno uzročne teorije referencije, u brojnim udžbenicima, priručnicima, enciklopedijskim jedinicama i sl. No, postoje i argumenti protiv deskriptivizma mimo tri spomenuta, a koji su često izostavljeni u prikazima spora. Jedan takav argument ponudio je Kripke u članku "Zagonetka o vjerovanju" iz 1979. godine. Možemo ga nazvati *argumentom zajedničkog vjerovanja*. U odnosu na modalni i epistemološki argument (koje je Kripke ponudio u *Imenovanje i nužnost*, 1972.) prednost je argumenta zajedničkog vjerovanja u tome što se ne oslanja na modalnosti, modalne intuicije ili apriorno znanje. Od semantičkih se pak argumenata razlikuje po tome što je usmjeren

protiv deskriptivističke koncepcije značenja, a ne referencije. Točnije, argument zajedničkog vjerovanja potkopava deskriptivističku koncepciju *propozicijskog sadržaja* izjavnih rečenica koje sadrže imena, pa onda i pretpostavljenu koncepciju semantičkog sadržaja imena.

Početna točka argumenta pretpostavka je da različiti govornici mogu imati ista individuirana mentalna stanja (poput vjerovanja, znanja, dvojbi, želja, strahova i sl.). Zamislimo studente na kolegiju o Aristotelovoj filozofiji koncem ljetnog semestra. Svi su redom pratili predavanja i čitali literaturu, naučili podosta o Aristotelu i njegovim stajalištima. Među polaznicima su Marko, Iva i Ana, i o njima su istinite sljedeće tri rečenice:

- (1) Marko vjeruje da je Aristotel bio antički filozof;
- (2) Iva vjeruje da je Aristotel bio antički filozof;
- (3) Ana vjeruje da je Aristotel bio antički filozof.

No, ako su te rečenice istinite, Marko, Iva i Ana ne samo da dijele isti tip mentalnog stanja – u ovom slučaju, vjerovanje – već je prirodno reći da u danom trenutku imaju *isto* vjerovanje, vjerovanje individuirano njegovim propozicijskim sadržajem: propozicijom *da je Aristotel bio antički filozof*. Kad bi Iva umjesto toga vjerovala *da je Aristotel bio rimski pjesnik*, njezino vjerovanje ne bi bilo isto onome Marka i Ane jer vjerovati *da je Aristotel bio rimski pjesnik* nije isto što i vjerovati *da je Aristotel bio antički filozof*. No, to kod Ive nije slučaj, pa na temelju (1)-(3) možemo generalizirati i zaključiti:

- (4) Neki studenti vjeruju da je Aristotel bio antički filozof.

Ako barem dvije od rečenica (1)-(3) kažu nešto istinito, to bi, uz pretpostavku da troje aktera jesu studenti, trebala činiti i (4). No, ističe Kripke, iz deskriptivističke perspektive “ne postoji jedna propozicija označena objektnom rečenicom koju zajednica normalnih govornika [hrvatskoga] izražava s [rečenicom ‘Aristotel je bio antički filozof’]”. Da bismo vidjeli zašto je tako, trebamo se vratiti početnim deskriptivističkim pretpostavkama kao i pretpostavljenom kompozicionalnom shvaćanju izvještaja o propozicijskim stavovima koji deskriptivisti dijele sa svojim kritičarima.

Što se tiče relevantnih specifično deskriptivističkih pretpostavki, prva je da identifikacijski opisni sadržaj koji govornik veže uz ime ulazi u propozicijski sadržaj rečenice koja sadrži dotično ime. Primjerice, ako za govornika vrijedi

- (5) Aristotel je najveći antički logičar

kao uvjet smislenosti i referencije imena “Aristotel”, rečenica

- (6) Aristotel je bio filozof

izražavat će propoziciju *da je najveći antički logičar bio filozof*. Druga je pretpostavka da različiti govornici uz isto ime mogu vezati *različite* identifikacijske opisne sadržaje, a da se referent imena ne promijeni. Upravo to potonje ono je što specifično omogućuje Kripkeov argument zajedničkog vjerovanja. Kripke, naravno, nije prvi koji je uočio problem s neusuglašenosti identifikacijskih sadržaja vezanih uz isto ime u govornoj zajednici. Već su Frege i Russell bili svjesni problema s tim, premda nisu predložili kako ga izbjeći. Searleov prijedlog da se umjesto o pojedinačnim identifikacijskim opisnim sadržajima koji se vežu uz ime govori o grozdu takvih sadržaja nedvojbeno je poboljšanje, no načelno, pokazuje Kripke, problem ostaju (a javljaju se i dodatni, specifično vezani za ideju *grozda*).

Što se tiče izvještaja o propozicijskim stavovima, dominantno je gledište (koje potječe od Fregea) da rečenice (1)-(4) imaju relacijsku strukturu u kojoj glagol "vjerovati" povezuje subjektni izraz (ili frazu) i objektnu rečenicu (tzv. "da"-rečenicu) koja funkcionira kao singularni termin. Takve bi rečenice strukturom nalikovale rečenicama poput "Iva udara Anu". U potonjem slučaju prirodno je pretpostaviti da se imena "Iva" i "Ana" odnose na dva predmeta (npr. Iva i Ana mogu biti barke) ili dvije osobe, a glagol "udarati" na određenu radnju, tj. relaciju u kojoj ta dva predmeta ili osobe stoje. Struktura rečenice odgovarala bi tako strukturi opisanog stanja stvari. Slično tom slučaju, za slučajeve poput (1)-(4) trebali bi reći da se subjektni izraz (ili fraza) odnosi na nekoga, da se objektna rečenica odnosi na nešto (naime, određenu propoziciju), i da je to dvoje povezano relacijom vjerovanja. Primjerice, kad Marko vjeruje da je Aristotel bio antički filozof, Marko stoji u relaciji vjerovanje spram propozicije *da je Aristotel bio antički filozof*. U slučaju (4) Kripke tvrdi da jednog člana te relacije *nema*, dok ga u svakom od slučajeva (1)-(3) ima, a (4) je generalizacija izveden iz tih slučajeva. Nema, naime, *jedne* propozicije s kojom bi tri aktera s obzirom na (1)-(3) bili u relaciji, a evo i zašto.

Pretpostavimo da su Marko, Iva i Ana zbog svojih ranijih afiniteta, pokazali interes za različite aspekte Aristotelove filozofije, dok su ostale u potpunosti zanemarili ili potisnuli iz pamćenja. Za Marka je tako Aristotel prije svega najveći antički logičar, za Ivu autor *Fizike* i *Metafizike*, a za Anu autor *Nikomahove etike*. S obzirom na to, kad je (1) istinito, Marko zapravo vjeruje

(7) da je najveći antički logičar bio filozof;

kad je (2) istinito, Iva zapravo vjeruje

(8) da je autor *Fizike* i *Metafizike* bio filozof;

kad je (3) istinito, Ana zapravo vjeruje

(9) da je autor *Nikomahove etike* bio filozof.

Dakle, premda imaju vjerovanje o istoj osobi – Aristotelu – kojoj pripisuju svojstvo da je filozof, troje aktera pritom vjeruju *različite* stvari jer (7) \neq (8) \neq (9). No, ako vjeruju različite stvari, (4), s obzirom na deskriptivističke pretpostavke, ne može reći nešto istinito. Intuitivno, međutim, nema sumnje da (4) kaže nešto istinito kad god to čine (1)-(3). Deskriptivistička koncepcija propozicijskog sadržaja, pa onda i semantičkog sadržaja vlastitih imena, stoga mora biti pogrešna. Pobornici izravnoreferencijske teorije, s druge strane, s tim nemaju problema. Budući da je po njima referent jedino što ime pridonosi propozicijskom sadržaju rečenice u kojoj se pojavljuje, (6) će za svakog govornika izraziti istu propoziciju, a s obzirom na (1)-(3), tri aktera bit će u relaciji vjerovanja spram iste propozicije, pa će dosljedno i (4) reći nešto istinito jer neki studenti doista vjeruju da je Aristotel bio antički filozof.